

महाराष्ट्र राज्य भूगोल माहिती

- महाराष्ट्र हा शब्द, मराठी भाषिक लोकांची भूमी, प्राकृत भाषेच्या जुन्या प्रकारातील महाराष्ट्रीयतातून आला आहे.
- काही लोक यास 'दंडकर्ण्य' या समानार्थी 'महाकांतरा' (महान जंगल) या शब्दाचा भ्रष्टाचार मानतात. राजस्थान आणि मध्य प्रदेशानंतर महाराष्ट्र हे भारतातील तिसरे मोठे राज्य आहे.
- हे क्षेत्र 7०7,7१. कि.मी. क्षेत्राच्या उत्तरेस मध्य प्रदेश, पूर्वेस छत्तीसगड, दक्षिणपूर्व तेलंगणा, दक्षिणेस कर्नाटक आणि दक्षिण-पश्चिम गोवा यांच्या सीमेवर आहे.
- गुजरात राज्य वायव्येकडे आहे, दादरा आणि नगर हवेली या केंद्रशासित प्रदेशाच्या सीमे दरम्यान सँडविच आहे.
- महाराष्ट्राची किनारपट्टी २० कि.मी. आहे. अरबी समुद्राने महाराष्ट्राचा पश्चिम किनारपट्टी बनविला आहे. महाराष्ट्रात दोन मोठ्या मदत विभागांचा समावेश आहे.
- पठार डेक्कन टेबललँड आणि कोकण किनारपट्टीवरील एक भाग आहे

लँडस्केप

- मुंबईच्या बंदरातून अरबी समुद्राच्या आज्ञा घेऊन द्वीपकल्प भारताच्या उत्तरेकडील मध्यभागी स्थित महाराष्ट्राची मूळ भूगर्भशास्त्राद्वारे अंमलबजावणी करण्यात आदभुत शारीरिक एकरूपता आहे.
- राज्यातील प्रमुख शारीरिक वैशिष्ट्य म्हणजे त्याचे पठार वैशिष्ट्य; महाराष्ट्राचा किनारी मैदानाचा पश्चिम भाग, पश्चिमेच्या वेगाने वाढलेल्या रिमांनी सह्याद्री रेंज तयार केली आणि तिचे उतार हळूवारपणे पूर्वेकडे व दक्षिण पूर्वेकडे खाली उतरले.
- प्रमुख नद्या आणि त्यांच्या मुख्य उपनद्यांनी मुख्य पठार कोरले आहेत व ती नदीच्या पात्रात बदल करून अहमदनगर, बुलडाणा आणि यवतमाळ पठार यासारख्या उच्च उंचवटामध्ये अडथळा आणत आहेत.
- सह्याद्री रेंज ही महाराष्ट्राची शारीरिक कणा आहे. सरासरी 1000 मीटर उंचीवर वाढत आहे. ते पश्चिमेस कोकणात अगदी उंच कड्यात पडतात. पूर्व दिशेने, डोंगराळ प्रदेश मावळ म्हणून पठाराच्या पातळीवर जाणाऱ्या संक्रमणकालीन भागात पाऊल ठेवते. शिखरावर पठारावरील पठाराची मालिका 1564 सह्याद्री रेंजचे एक विशिष्ट वैशिष्ट्य आहे.
- कोकण, अरबी समुद्र आणि सह्याद्री पर्वतरांगांच्या मध्यभागी आहे. हा सागरी किनारपट्टी आहे. जरी बहुतेक २०० मी पेक्षा कमी असले तरी, तो साधा देश असण्यापासून खूप दूर आहे. अत्यंत विच्छिन्न आणि तुटलेले कोकण अरुंद, उभे-बाजूनी द कमी लॅटराइट पठारामध्ये बदलते.

- उत्तरेकडील सीमेवरील सातपुरे, टेकड्या आणि पूर्वेकडील सीमा भामरागड-चिरोली-गायखुरी परिसरामुळे सहज हालचाली रोखता येण्याजोग्या शारीरिक अडथळे निर्माण होतात, परंतु हे राज्यातील नैसर्गिक मर्यादा म्हणून काम करते आणि लातूर जिल्ह्यात अनेक भूकंप चालवित आहे.

भूशास्त्र आणि स्थलाकृति

- मुंबई व पूर्वेकडील सीमा वगळता, महाराष्ट्र राज्य एक नीरस गणवेश, सपाट-अव्वल आकाशरेखा प्रस्तुत करते. राज्याचा हा भूगोल त्याच्या भूगर्भीय रचनेचा परिणाम आहे.
- कोल्हापूर आणि सिंधुदुर्ग भागातील पूर्वेकडील विदर्भाचा भाग वगळता हे राज्य क्षेत्र डेक्कन ट्रॅप्ससाठी व्यावहारिकदृष्ट्या सह-परिष्कृत आहे.
- साधारणपणे 10 ते 1000 दशलक्ष वर्षांपूर्वी, मासेमारीतून बेसिक लावा बाहेर पडण्यामुळे मोठ्या भागात क्षैतिज बेड असलेल्या बेसाल्ट तयार झाला.
- त्यांच्या रचना आणि संरचनेत भिन्नतेमुळे मोठ्या प्रमाणात, चांगल्या-जोडलेल्या स्टील-राखाडी क्लिफ चेहर्यांना वेसिक्युलर अमायगडालॉइड लावा आणि राख थरांच्या स्ट्रक्चरल बेंचसह बदलता आले आहे, या सर्व गोष्टी पिरामिड-आकाराच्या टेकड्यांना आणि क्रेस्ट-स्तराचे पठार किंवा मेसास योगदान देतात.
- उष्णकटिबंधीय हवामान अंतर्गत पृथ्वी शिल्पकला अर्ध शुष्क परिस्थितीत भू-वैशिष्ट्ये झपाट्याने परिभाषित करून, आणि पाण्याच्या स्थितीत टेकड्यांच्या गोलभोवती गोल केले. कृष्णा, भीमा, गोदावरी, तापी-पूर्णा आणि वर्धा-वैनगंगा नदी प्रणाल्यांनी केलेल्या समुद्री कारवाईमुळे देशाच्या व्यापक, खुल्या नदी खोऱ्यात आणखी सहाय्य झाले आहे आणि पठाराच्या मध्यभागी बदलून सहयाद्रीच्या पाठीचा कणा बनतो.
- याउलट कोकणातील डोंगराळ खोरे, साधारणपणे १०० किमी लांबीचे, गर्दीचे प्रवाह म्हणून तुटून पडतात, जे समुद्राच्या खोल्यांमध्ये मोठ्या समुद्राने भरलेल्या समुद्राच्या खोल्यांमध्ये वाहतात.
- याशिवाय प्रामुख्याने रॉक बॅसाल्ट उद्भवणारी इतर खडक जसे की - लेटराईट्स किनार्यावरील आर्द्र आणि उष्णकटिबंधीय प्रदेशात आढळतात.
- कोकण नद्यांच्या तळघर भागात ग्रॅनाइट, ग्रॅनाइट गिनीस, क्वार्ट्झाइट, कॉर्नलॉमरेट्स आढळतात. नांदेड हा आणखी एक प्रदेश आहे जिथे गुलाबी ग्रॅनाइट्स आढळतात.
- महाराष्ट्रात खनिज द्रव साठे आहेत. नागपूर विभागातील कामती ही गोंदवानाच्या कोळशाच्या ठेवींसाठी प्रसिद्ध आहे.

हवामान

- राज्यात उष्णदेशीय मान्सूनचे वातावरण आहे; मार्चपासून उन्हाचा तडाखा देणारा उन्हाळा (40 ते 48 अंश सेल्सिअस) जूनच्या सुरुवातीस पावसाळ्याला मिळतो.
- ऑक्टोबरच्या अप्रिय संक्रियेनंतर मान्सूनच्या हंगामातील समृद्ध हिरवळीचा थर कायम राहतो, परंतु उन्हाळा परत येताच धुळीत, वांझ तपकिरी रंगात बदलतो.

- पश्चिम समुद्र-ढगांमधून हंगामी पाऊस जोरदार आणि सहयाद्रीच्या गर्दीवर .०० सेमी पेक्षा जास्त पाऊस पडतो.
- वाराच्या कडेला कोकणातही मुसळधार पाऊस पडत आहे, उत्तरेकडे घसरत आहे. सहयाद्रीच्या पूर्वेस, पाऊस कमी होत जातो आणि तो कमीतकमी 70 सें.मी. पश्चिम पठार जिल्ह्यात, सोलापूर-अहमदनगर कोरड्या झोनच्या मध्यभागी आहे.
- नंतर हंगामात, पूर्व दिशेने मराठवाडा आणि विदर्भात पाऊस थोड्या प्रमाणात वाढतो. महाराष्ट्रात जूनला पाऊस पडतो.

पावसाळ्याचे अत्यंत स्पंदित चरित्र, पावसाचे हवामान आणि लांब कोरडे ब्रेक, पूर, तसेच दुष्काळ यांसह लहान ग्रामीण क्षेत्रातील अर्थव्यवस्थेच्या अस्वस्थतेत हे बरेच वाढते.

संसाधने

- राज्य क्षेत्राच्या केवळ 17% क्षेत्रे असलेले वनक्षेत्र पूर्वेकडील प्रदेश आणि सहयाद्री परिक्षेत्रात व्यापलेले आहे तर ओपन स्क्रब जंगल हे पठाराचे ठिपके आहे. ऐतिहासिक भूतकाळात महाराष्ट्राने महाकंठाचे प्रतिनिधित्व केले असते तर आज त्यातील थोडेसे शिल्लक आहे; वनस्पतींचा आच्छादित भाग विखुरला गेला आहे.
- महाराष्ट्राच्या माती उर्वरित बेसाल्टमधून प्राप्त झालेल्या अवशेष आहेत. अर्ध-कोरड्या पठारामध्ये, रेगुर (काळ्या-कापूस माती) चिकणमाती आहे, लोहाने समृद्ध आहे, परंतु नायट्रोजन आणि सेंद्रिय पदार्थात कमकुवत आहे; हे ओलावा-प्रतिरोधक आहे.
- नदीच्या खो सह जिथे पुनर्वसन केले गेले आहे, त्या काली माती खोल आणि जड आहेत, रब्बी पिकांना अधिक अनुकूल आहेत. आणखी दूर, चुन्याच्या अधिक चांगल्या मिश्रणासह मोरॅन्ड माती आदर्श खरीप झोन बनवतात.
- उच्च पठाराच्या भागात पाथर [शब्दलेखन तपासा] माती असतात, ज्यात जास्त रेव असतात. पावसाळ्याच्या कोकणात आणि सहयाद्रीच्या रेंजमध्ये, त्याच बेसाल्ट्स जंगलाच्या संरक्षणाखाली उत्पादित वीट-लाल लॅटलाईट्सला जन्म देतात, परंतु वनस्पती काढून टाकल्यावर सहजपणे निर्जंतुकीकरण केलेल्या वार्कामध्ये पडून जातात. महाराष्ट्रातील माती उथळ आणि काही प्रमाणात गरीब आहे.
- पूर्व विदर्भ, दक्षिणेकडील कोल्हापूर आणि सिंधुदुर्ग परिसरातील बेसाल्टच्या क्षेत्राच्या पलीकडे महाराष्ट्राचे खनिज वाहणारे झोन आहेत. चंद्रपूर, गडचिरोली, भंडारा आणि नागपूर जिल्हे मुख्य खनिज पट्टा बनवतात, कोळसा आणि मॅंगनीज हे खनिज आणि लोह खनिज आणि चुनखडी म्हणून संभाव्य संपत्ती आहे. रत्नागिरी किनाऱ्यामध्ये इलिमेनाइटचे साठा साठा आहे.

संरक्षित क्षेत्र

- 2017 of पर्यंत भारतात 7 आणि महाराष्ट्रात १ अभयारण्य आहेत. महाराष्ट्रातील वन्यजीव अभयारण्ये, राष्ट्रीय उद्याने आणि प्रोजेक्ट व्याघ्र प्रकल्प हे या प्रदेशातील समृद्ध जैव-

विविधतेचे जतन करण्याच्या उद्देशाने तयार करण्यात आले आहेत. २०१० पर्यंत, भारताकडे १०३ राष्ट्रीय उद्याने आहेत, त्यापैकी सहा महाराष्ट्रात आहेत. महाराष्ट्रात व्याघ्र प्रकल्प असून महाराष्ट्रात project प्रकल्प वाघ आहेत. ताडोबा-अंधारी, मेळघाट, नागाजिरा, सह्याद्री, बोर आणि पेंच. महाराष्ट्राची वने आणि वन्यजीवंपैकी एक मोठी टक्केवारी पश्चिम घाट किंवा पश्चिम महाराष्ट्र आणि पूर्व विदर्भात आहे.

- विदर्भाच्या पूर्व भागात गोंदिया जवळील नवेगाव राष्ट्रीय उद्यानात पक्षी, हरिण, अस्वल आणि बिबट्यांचा वास आहे.
- विदर्भातील गोंदिया जिल्ह्यातील भंडारा वनविभागातील तिरोरा परिसरामध्ये नागाजिरा वन्यजीव अभयारण्य आहे. अभयारण्यात त्याच्या हद्दीत लहान सरोवर असलेल्या डोंगरांचा समावेश आहे. हे तलाव वर्षभर वन्यजीवांना पाण्याचे स्रोत देण्याची हमी देतात आणि लँडस्केपचे सौंदर्य वाढवतात.
- विदर्भातील चंद्रपूरजवळ व्याघ्र प्रकल्पातील ताडोबा अंधारी व्याघ्र प्रकल्प. ते चंद्रपूरपासून ४० कि.मी. अंतरावर आहे.
- नागपूर जिल्ह्यातील पेंच नॅशनल पार्क मध्य प्रदेशातही पसरलेले आहे. हे आता व्याघ्र प्रकल्पात श्रेणीसुधारित केले गेले आहे.
- बोर वन्यजीव अभयारण्य पूर्व विदर्भाच्या वर्धा जिल्ह्यात आहे. इतर वन्य प्राण्यांसह मोठ्या संख्येने वाघांमुळे, बोर वन्यजीव अभयारण्य शासनाने विशेष व्याघ्र प्रदेश घोषित केले आहे. २०१२ मध्ये महाराष्ट्राचा.
- सांगली जिल्ह्यात स्थित चांदोली राष्ट्रीय उद्यानात विविध प्रकारची वनस्पती आणि वनस्पती आहेत. उद्यानच्या सभोवती प्राचितगड किल्ला आणि चांदोली धरण व निसर्गरम्य पाण्याचे धबधबे आढळू शकतात.
- गुळगाळ राष्ट्रीय उद्यान, तसेच मेळघाट व्याघ्र प्रकल्प म्हणून ओळखले जाते, अमरावती जिल्ह्यात आहे. ते अमरावतीपासून १०० किमी अंतरावर आहे.
- बोरिवली राष्ट्रीय उद्यान म्हणून ओळखले जाणारे संजय गांधी राष्ट्रीय उद्यान मुंबई येथे आहे आणि शहराच्या हद्दीत जगातील सर्वात मोठे राष्ट्रीय उद्यान आहे.
- सांगलीपासून ३० कि.मी. अंतरावर वन्यजीव अभयारण्य सागरेश्वर वन्यजीव अभयारण्य आहे. भगवान शिव आणि पुरेश्वर मंदिरातील जैन मंदिरांची प्राचीन मंदिरे आकर्षण आहे.
- सोलापूर जिल्ह्यात वसलेले मालधोक अभयारण्य. त्याचा काही भाग अहमदनगर जिल्ह्यात आहे. अभयारण्य ग्रेट इंडियन बस्टार्डसाठी आहे.
- तानसा वन्यजीव अभयारण्य, ठाणे जिल्ह्यात आणि तानसा आणि वैतरणा नदीच्या काठावर. तानसा, मोडकसागर व खालच्या वैतरणा ही प्रमुख धरण अभयारण्यात आहेत. जीवजंतूंमध्ये बिबट्या, भुंकणारा हरीण, हाडना, फ्लाइंग गिलहरी आणि वन्य डुक्कर यांचा समावेश आहे. अभयारण्य-तानसा, वैतरणा, खर्डी आणि परळी येथे चार वनपरिक्षेत्र आहेत. वन्यजीव विभाग मुख्यालय ठाणे येथे आहे.

- ठाणे खाडी फ्लेमिंगो अभयारण्य मध्ये खाडीच्या पश्चिमेला 6 हेक्टर मॅग्नोव्ह कव्हर समाविष्ट आहे (मुलुंड, विक्रोळी, भांडुप, कांजूरमार्ग आणि मंडला भागात तसेच खालच्या क्षेत्राचा 5 हेक्टर क्षेत्राचा भाग अर्धवट समुद्राच्या भरतीदरम्यान उघडकीस आला आहे. हे क्षेत्र हजारो लोक वापरतात. उच्च समुद्राच्या भरती दरम्यान विश्रांतीसाठी फ्लेमिंगो. ऑगस्ट, २०१९ रोजी महाराष्ट्र सरकारच्या वन विभागाने ठाणे खाडी फ्लेमिंगो अभयारण्य म्हणून 1,691 हेक्टर (116.91किमी २) क्षेत्र घोषित केले. अभयारण्य विशेषतः येणाऱ्या फ्लेमिंगोच्या वस्तीच्या संरक्षणासाठी घोषित केले गेले आहे. हजारो मध्ये खाडी.
- भीमाशंकर वन्यजीव अभयारण्य. हे पश्चिम घाटात वसलेले आहे आणि मालाबार जायंट गिलहरीसाठी प्रसिद्ध आहे. महाराष्ट्रातील ठाणे, रायगड आणि पुणे जिल्ह्यात हे अभयारण्य आहे.

eLearning Education Platform